

його почуттів, викликати емоційну реакцію, спонукати його до певних дій. Здатність тексту створювати такий комунікативний ефект, викликати в отримувача прагматичні відношення до повідомлення, тобто здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації, має назву прагматичний аспект або прагматичний потенціал (прагматика) тексту.

Крім того, у процесі комунікативної діяльності між комунікантами відбувається обмін знаннями, які втілені у свідомості особистості в моделях різноманітних типів.

Текст як основний засіб вербальної комунікації породжується відправником повідомлення та сприймається отримувачем, який будує відповідну модель на основі концептуальної системи, якою керується на момент сприйняття тексту. Існування протиріччя між складною багатовимірною структурою вербалізованої моделі та лінійним характером мовлення (тексту) призводить до неможливості одномоментної передачі тексту: виникає необхідність формування нової моделі, внаслідок вербалізації якої і відбувається народження тексту. Сукупність знань у тексті репрезентується сукупністю моделей і складає відповідну семантичну інформацію, яка, своєю чергою, відображає уяву автора про немовленнєві умови акту комунікації.

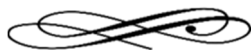
Отже, феномен тексту полягає у його багатоаспектності та полісемантизмі. Різні науки для вивчення тексту застосовують різноманітні прийоми і методи дослідження.

З погляду комунікації текст можна розглядати її основною одиницею.

У процесі комунікації відбуваються обмін інформацією, моделі якої обираються самими комунікантами.

Список використаних джерел:

1. Абаїмова О. В. Семантико-синтаксичні та інтонаційні особливості монологу в діалогічній мові англійської художньої прози: автореф. дис канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса: ОГУ, 1998. 19 с.
2. Кравченко Н. О. Семантико-синтаксична і просодична організація лекторської мови (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02. Одеса, 1993. 19 с.
3. Колшанський Г. В. Контекстна семантика. М.: Наука, 1980. 164 с.
4. Труханова Н. Л. Експресивні просодичні засоби в реалізації прагматичного аспекту текст: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02. Одеса: ОГУ, 1990. 18 с.

Лукаш Г. П., д-р філол. наук, професор
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця

ЧОМУ УЧАСТЬ БЕРУТЬ, А НЕ ПРИЙМАЮТЬ?

На сайті «Російсько-українського словника сталих виразів» (словник видано у 1959 році) поданий такий переклад: «Принимать, принять участие в чём – турбуватися, потурбуватися за кого, про кого, ким. Принимать, принять участие в чём – брати, узяти участь у чому» [5]. Подібний переклад містить будь-який і сучасний словник або довідник з української мови, доводячи, що вислів *прийняти участь* є ненормативним.

Занурюючись в історію виникнення цього словосполучення, з'ясовуємо, що українська мова запозичила його з російської, де вживання «чиновницького» *принимать участие* досить укорінене, тяжіє до засвоєного російською мовою старослов'янства *участие*. У лексичному значенні цього старослов'янства обігрується і 'часть' ('участок' – «ділянка»), і 'співчуття', і 'доля'. Російський вираз *принимать участие* міцно закріпився ще й тому, що був цілком природною і вдалою калькою з французького *prendre part à*. Пригадаймо: у Москві й

Петербурзі говорити російською ще в XIX ст. означало низькородність, вторинність, тому французьке запозичення посилювало практику його функціонування.

Старослов'янizm *участь* (від стсл. **ЧАСТЬ**) вживається в синонімічних паралелях із східноукраїнськими мовами. Дослідники вважають, що старослов'янizми не тільки вступали в повні або часткові омонімічні співвідношення зі східнослов'янськими словами, а й часто створювали з ними складні сфери перетину словотворчих відмінностей і в той же час паралельних синонімічних рядів [2].

У давньоруській мові слово *участь* зареєстровано вже в пам'ятках XI ст. Воно означало «частка, частина» (наприклад, в Златоструя XII ст.: «участие иматъ взяти в дому моемъ»), і навіть більш конкретно: «ділянка землі, частина земельної майна і взагалі частина майна, майно, володіння». Однак поряд з цими конкретними значеннями в слові *участь* ще в давньоруській мові XI–XIV ст. виявлялися і більш абстрактні переносні значення і відтінки: 1) частка, звання, положення, життєве поприще; 2) володіння чим-небудь, причетність до чогось, спільне перебування в чому-небудь [7]. Слово *участь* належить до високого і середнього стилів літературної мови XVIII ст. У російській книжній мові XVI–XVII ст. поруч з ним виникає синонім *беру участь* (*участво*), від якого утворюється дієслово *участвовать* – «мати в чому-небудь частину, бути товаришем у якійсь справі, в якій-небудь діяльності» (пор. з французьким *participer*). Ця морфологічна спорідненість посилила в слові *участь* абстрактний відтінок дії – стану: *принимать участие в чем несчастии, горести*. А співпраця, спільна діяльність – це *участвование* в чому-небудь, сопричастя в чому. Це загальне значення обростає відтінками, відображаючи зростання і коливання значень дієслова *участвовать* – мати в якійсь справі участь, де давньорус. *часть* << частка; земельна ділянка; спадщина [3, с. 284].

Зрозуміло, що на основі цих значень легко могло скластися переносне, що стосується сфери почуттів, значення співчуття, щирих взаємин. Однак, мабуть, це значення у XVIII ст. рельєфніше виділилося під впливом французької мови: французький вислів *prendre part à* найлегше калькований російською мовою через «принимать участие в чем-нибудь» і об'єднувало в собі обидва значення слова *участь*. У російській мові група слів, пов'язаних зі словом *участь* поповнюється новими утвореннями. Так, у словнику Д. Н. Ушакова вперше в лексикографічній традиції зареєстровані слова *участливость* і *участливый* [7].

Українська ж запозичила *участь* тільки у значенні рос. «участвовать» (пор. *участь* – *учасник, співучасник*). Позичила спершу з усіма можливими дієсловами: *брати, взяти, приймати*, і до кінця 1930-х років не було проблеми вибору серед цих слів. Вираз *приймати участь* вживається визнаними класиками, наприклад, його вживали М. Драгоманов і Б. Грінченко. Як нормативний, вираз *прийняти участь* востаннє з'являється у словнику О. П. Ізюмова [4]. Овсій Прокопович Ізюмов (1899–1937) – український мовознавець, укладач «Російсько-українського словника» (1926), «Українсько-російського словника» (1930) та «Словника чужомовних слів» (1932, у співавторстві).

Так само відбувалося становлення виразу *брати до уваги, відома*. Водночас, «приймати на себе» та «приймати до серця» та кілька подібних досі є цілком нормативними виразами. Чому ж сталося так, що запозичивши і слово, і цілий вираз, в літературній мові так настійливо позбуваються слідів? Для української мови властиво віддавати перевагу простішим словам перед громіздкими книжними конструкціями. Російською мовою можна сказати *участвовать*, а можна по-канцелярськи – *принимать участие*. До речі, є гарне слово, яким ще Степан Бандера користувався. Одним словом можна передати значення виразу – «брати участь». Це слово *учасничати*.

Звернімо увагу, як в українській мові розвивається значення домінанти *участь*: частка, частинка <, частка, [частник] << часть, < частинний, частковий, часточковий, [межичастичний] < Ж, неучасть, почасти, причасник < частування, частунок, почастунок, < виникло під впливом слова cz~sc < із п. ст. czestowac < (первісно <), похідного від czesc <; власне українським утворенням є честувати (<честь), частотний, частість, частота, частити, частішати, учащати;

счастье – щастя <, [шесте] < щасливець, щасниця <, щасливий, щасний, щасливити <, щастити, нещасливець, нещасник] <, [нешасниця] < нещастя < ущасливити, унещасливити [3].

Борис Антоненко-Давидович дає такі рекомендації: «Слово “приймати” в нашій мові набуло різних семантичних відтінків. Приймати можна гостей, допомогу, м’яч у грі, приймають спадщину і гетьманську булаву, приймають присягу та замовлення на щось. Зазвичай до уваги приймають все чиновники. Хоча приймати вони можуть тільки когось або щось – громадян, ліки, друзів, папери, але тільки не увагу. Слово *приймати* на місці там, де воно передає зміст “одержувати”, “брати” («Хліб святий приймаємо, а вас послухаємо» – Г. Квітка-Основ’яненко), зараховувати до установи, закладу, організації («Прийняли його в «Молоду гвардію» одним з перших»), забирати щось звідкись («Прийняла зі столу посуд»), давати комусь притулок, пригощати («Прийняв його Бородай на зиму за харч та одержу» – Панас Мирний) тощо» [1].

За «Словником української мови: в 11 томах» лексема *приймати* має такі значення:

1. Брати до рук, на плечі і т. ін. від когось, або звідкись кого-, що-небудь: *приймати (прийняти) допомогу (поміч)*;
2. Одержувати від кого-небудь щось у власність: *приймати (прийняти) в спадок; приймати (прийняти) корону (булаву)*;
3. Погоджуватися з чим-небудь. затверджувати що-небудь на зборах, засіданнях і т. ін.; схвалювати: *приймаючи першу Програму*;
4. Брати на свою відповідальність що-небудь для передавання, пересилання, зберігання і т. ін. (про спеціально призначену особу, працівника): *приймати (прийняти) рішення; прийняти старостів; приймати (прийняти) замовлення*;
5. Знайомлячись із станом справ якого-небудь господарства, підприємства, установи і т. ін., брати на себе керівництво ним: *приймати (прийняти) командування*;
6. Виконувати якусь гігієнічну, лікувальну і т. ін. процедуру: *приймати краплі, приймати душ*.
7. Терпіти, переживати що-небудь: *приймати (прийняти) бій; приймати (прийняти) кару*;
8. Вислуховувати що-небудь: *прийняти рапорт*;
9. Сприймаючи що-небудь, реагувати певним чином: *весело приймає зал; приймають втішання; приймати (прийняти) [близько] до [свого] серця – те саме, що брати [близько] до серця що* [6, с. 453].

Отже, за українським документним фразеологізмом *участь* у нас *беруть*, а не *приймають*. Ключове, стрижневе слово – *участь*, саме від нього розвивається закладене у старослов’янізмі **ЧАСТЬ** значення ‘частка’; ‘земельна ділянка’; ‘спадщина’. Вживаючись спочатку з усіма запозиченими з російської мови (більше схильної до книжності) дієсловами, це слово з часом набуває практики власного вживання.

Список використаних джерел:

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4002> (Дата звернення: 04.04.2019).
2. Виноградов В. В. История слов. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/istorija-slov/289> (Дата звернення: 02.04.2019).
3. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 6 / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко; [укладачі: Г. Л. Півторак, О. Д. Пономарів, О. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко. А. М. Шамота]. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1989. 553 с.
4. Ізюмов Овсій Прокопович. Російсько-український словник. Київ: Книгоспілка, 1926. 656 с.
5. Російсько-український словник сталих виразів. URL: <https://r2u.org.ua/> (Дата звернення: 02.04.2019).
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 7. 1976. С. 623.
7. Livejournal. URL: <https://ua-etymology.livejournal.com/177510.html>. (Дата звернення: 04.04.2019).

